

Əgər birinci halda istifadə olunan musiqi əsəri təsvirin və sözün bədi təsir gücünü artırmağa xidmət edirsə, ikinci halda musiqi "obrazı" ön plana keçir, təsvir onu tamaşaçıya "çatdırmaq və qəbul etdirmək" funksiyasını daşıyır. Üçüncü halda televiziya və musiqi münasibətləri tamam fərqli bir şəkildə təzahür edir. Zalda əyləşən seyrcinin görüşünə və qavrayışına hesablanan konsert proqramı və ya opera tamaşaçının çəkiliş və montaj imkanları ilə şərtlənən televiziya "variantı" hazırlanır və "hazır material" üzərində bu "estetik" əməliyyat bütünlüklə ekran qarşısında əyləşən tamaşaçıya hesablanır.

Bütün bu təqdimatlar bilavasitə rejissor görüşündən və həllindən asılıdır. Hər hansı bir verilişin hazırlığı prosesində rejissor təsvirlə bərabər musiqi haqqında da düşünməlidir. Bəzi verilişlərdə musiqidən yersiz istifadə nəticədə bayağılığa gətirib çıxarınc.

Tamaşaçıda yorğunluq yaratmamaq üçün çıxışçıların fonuna aşağı səslə musiqi verilməsi ümumiyyətlə məqbul sayılır. Amma belə anlarda hazırlanan verilişin xarakteri mütləq nəzərə alınmalıdır. Məsələn; studiyada çıxışçının danışığı fonuna musiqi vermək düzgün deyil. Çünki bu həm fikri yayındırır, həm də professional nöqtəyi - nəzərdən düzgün sayılmır. Hansı hallarda çıxışçının fonunda musiqi müşayiətçi formasında qala bilər? - Əgər sjetdə və ya verilişdə verilən təsvirlərin təmlığını təsdiq etmək üçün çıxışçı efiə bir neçə dəqiqəlik verilir və sonra yenə həmin sjetə qayıdırsa, əvvəl

Musiqi və televiziya

verilən sjetin musiqisi çıxışçını da müşayiət edə bilər. Hazırlanan verilişlərdə rejissorun qarşısına elə anlar çıxır ki, bəzən diktor mətni lazım olmur.

Seçilən hər hansı bir musiqi təsvirin ekran həllini bədi formada tamaşaçıya çatdırır. Verilişin hazırlanma prosesində adətən sjetlərin məzmununa uyğun musiqilər seçilir. Amma bəzi məqamlarda bir musiqi seçilir və leytmotiv kimi veriliş boyu səsləndirilir.

Xüsəsen verilişin başlıq musiqisi elə seçilməlidir ki, tamaşaçıya baxacağı verilişə cəlb etsin və psixoloji cəhətdən müəyyən qədər hazırlaya bilsin.

Bütün günü gərginlik içində olan insan dincliyini evində tapır. Əsəblərini sakit etmək üçün özünə "Mavi ekran"ı həmdəm seçir. Xüsusilə də musiqili - əyləncəli verilişlərə daha çox maraq göstərir. Musiqili - əyləncəli

proqramlar, konsert nömrələri, musiqili kompozisiyalar ekranın daimi bəzəyidir. Televiziyanın təşəkkülündən sonra mavi ekranın musiqi janrında yeganə xidməti ayrı - ayrı musiqi xadimlərinin, müğənnilərin, mahni və rəqs ifaçılarının ekran yaddaşına, ekran salnaməsinə köçürülməsidir. İndinin özündə də arxivdəki bu kadrlara tez - tez müraciət edilir və TV - nin köməyi ilə müasir tamaşaçılar artıq tarixə çevrilmiş bu kadrlarla yenidən tanış olurlar.

Televiziya hazırlanan verilişlərin öz üslubuna uyğun musiqi tərtibatı olur. Ədəbi - bədi verilişlər hazırlarkən tərtib olunan musiqi xoş əhval - ruhiyyə yaratmalıdır. Həmin yumşaq musiqinin müşayiətilə oxunan diktor mətni, poeziya nümunəsi veriliş izləyən tamaşaçıyı özünə elə cəlb etməlidir ki, ekrandan bir an belə ayrılı bilməsin. Lirik

Televiziya ekranında musiqinin özünəməxsus bədi - estetik rolu və funksiyası var. Kütləvi kommunikasiya vasitəsi kimi təşəkkül tapıb, müəyyən şərtlərlə incəsənətin "xüsusi növü" hesab olunan televiziya musiqinin təqdim formaları bu estetik funksiyayı şərtləndirən əsas amillərdən biridir. Hal - hazırda televiziya musiqidən istifadənin 3 əsas formasından danışmaq mümkündür: 1. Verilişlərdə, filmlərdə və tamaşalarda təsvirlərin və mətnlərin müəyyən və instrumental ifaçıların yaradıcılığına həsr olunan proqramlar; 2. Konsert salonlarında ümumi mahiyyətini saxlamaqla yeni bir müstəviyə keçir və fərdi estetik dəyər kəsb edir.

verilişlərdə Vaqif Mustafazadənin "Bayatı - Şiraz" kompozisiyası, "Mart ayı", "Düşüncə", "Payız" əsərlərindən istifadə olunanda mövzunun təsir gücünü daha təsirli edir. Bu musiqilərdə olan həzinlik mətnin, təsvirin bədi təsir gücünü ikiqat artırır. Şübhəsiz ki, bu prosesdə rejissorun təəyyüli və zövqü əsas rol oynayır.

Tanınmış elm və sənət adamları haqqında hazırlanan portret verilişlərdə diktor mətnini lirik musiqi müşayiət edəndə, haqqında söhbət açılan şəxsiyyət bərdə daha dolğun təəvvür yaranır.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin "Muğam" poemasının musiqili kompozisiya şəklində təqdimi xüsusi maraq doğurur. Ekran həllini almaq üçün rejissor bu kompozisiyada şerləri söyləməyə aktyorları və muğamları ifa etmək üçün isə tanınmış muğam ustalarını cəlb etməliydi. Kompozisiyanın rejissoru, əməkdar incəsənət xadimi Tariyel Vəliyev bu işin öhdəsindən çox məharətlə gəldi. Tariyel müəllim bir qrup aktyorun ifasında şerlər səslənən vaxt fonda müxtəlif simfonik əsərlərdən istifadə etdi. Arada xanəndələrin ifasında muğamlardan parçalar versə də, aktyorların ifası zamanı müşayiətçi musiqiyə çox ustalıqla ke-

cirdi. Bu da, böyük sənət əsəri olan "Muğam" poemasının əzəmətinə tamaşaçıya layiqincə çatdırmaqda əvəzsiz rol oynayırdı. Televiziya musiqi proqramlarının tərtibi sahəsində ən çətin problem Şerqin fəlsəfəsi sayılan ulu muğam sənətinin ekrana çıxarılmasıdır. Hər hansı bir musiqi nömrəsinin televiziya ekranında göstərilməsi məsuliyyətli bir işdir.

Azərbaycanın tarixi abidələrindən, qədim yurd yerlərindən bəhs edən verilişlər hazırlayanda Azərbaycan bəstəkarlarının simfonik əsərlərindən daha çox istifadə etmək məqsəduyğundur. Bu tipli verilişlərin montajı prosesində Üzeyir Hacıbəyovun, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Soltan Hacıbəyovun, Xəyyam Mirzəzadənin, Arif Məlikovun, Aqşin Əlizadənin Dövlət Televiziyanın fonotekasında saxlanan əsərlərinə həmişə müraciət olunur. Azərbaycan bəstəkarlarının simfonik əsərləri milli koloritdə yazıldığından, tarixi və lirik verilişlərlə olduqca həmabir həng səslənir.

Bu baxımdan Üzeyir Hacıbəyovun "Sənsiz", "Sevgili canan" romanslarını, "Leyli və Məcnun" operasını, Qara Qarayevin "Yeddi gözəl", "İldırım yollarla" baletlərini, "Lay - lay" əsərini, Fik-

rət Əmirovun "Azərbaycan kapriciosu"nu, "Şur", "Kürd ovsarı" simfonik muğamlarını, Xəyyam Mirzəzadənin "Komsomol poeması" əsərini, illüstrasiyalar simfonik əsərini, Arif Məlikovun "Məhəbbət əfsanəsi" baletini, "Altıncı simfoniya"nı, Soltan Hacıbəyovun "Karvan" simfonik süitini, Aqşin Əlizadənin "Arızbarı" əsərini, Hacı Xanməmmədovun "Tar il orkestr üçün konsert", "Arfa ilə orkestr üçün konsert", "Kamança ilə orkestr üçün konsert" əsərlərini misal göstərmək olar.

Eyni zamanda Rafiq Babayevin "Portret" əsərini də misal çəkmək olar. Bu əsəri dinlərkən, mənalı ömür yolu keçmiş bir sənətkarın, ağısaqqalın və ya rəssamın yaratdığı gözəl bir rəsm tablosu, onun çalışdığı emalatxana, qədim Bakı, içərişəhər göz önünə gəlir. Adətən təsvirləri lentin yaddaşına köçürdükdən sonra musiqi tərtibatı yada düşür. Ancaq Rafiq Babayevin "Portret" əsərini dinlədikdən sonra rejissor fantaziyasında məhz bu musiqinin doğduğu təsvirlər canlanır.

Azərbaycan Dövlət Televiziyanın populyar "Səhər" musiqili - informasiya proqramı hər gün canlı olaraq tamaşaçıların qarşısına çıxır. Burada efiə sə-

nətkarlar, alimlər, həkimlər, hüquqşünaslar və gər mütəxəssislər çıxır. Tamaşaçılarla canlı ünsiyət qurulur, müxtəlif formalı süjetlər təqdim olunur. Bütün veriliş boyu süjetlərin təqdimində müxtəlif musiqilərin köməyi ilə keçidlər olur. Bu da eyni vaxtı dinamikani bir qaydada saxlamaqdan, tamaşaçının diqqət və marağını təmin etməkdən ötrü vacibdir. Hər verilişdə bir qonağın dəvət olunması səmimi və xoş əhval - ruhiyyənin yaranmasına xidmət edir.

Televiziya ekranını musiqisiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Efiri canlandıran, ona həyat verən onu baxımlı edən məhz musiqidir.

Televiziya verilişlərində musiqinin təqdimat formaları və prinsipləri ilə bağlı müşahidələrimizi ümumiləşdirməklə bir nəticəyə gələ bilərik: televiziya təşəkkül tapdığı gündən musiqi onun ayrılma tərkib hissəsinə çevrilib və özünəməxsus, əvəzsiz bədii funksiya daşıyıb.

İncəsənətin xüsusi bir "növlünün" bədiiliyini təmin etməkdə musiqinin rolu və əhəmiyyəti barədə məqsədyönlü və fundamental araşdırmalar aparılması milli televiziyaımızın özünəməxsus inkişaf yolunu öyrənmək baxımından son dərəcə əhəmiyyətli və vacibdir.

Unutmaq lazım deyil ki, televiziyanın böyük qardaşı olan səssiz kino təkcə musiqinin və hərəkətin köməyi ilə tamaşaçıya çatdırılıb. Bu baxımdan təsvir - verilişlərin araya - ərsəyə gəlməsində musiqinin "sözə qüvvəti", sözlə qaynayıb qarışması tamaşaçıya çatdırılması, emosianın, dramatik vəziyyətlərin qabardılmasında xüsusi məna və məqsəd kəsb etməsi göz qabağındadır.

Səriştəli rejissorlar çox zaman ya mətnə uyğun musiqi seçiminə üstünlük verir və ya verilişə uyğun bəstəkara musiqi sifariş edir. Bu mənada ədəbi - bədii verilişlər hazırlayan rejissor klassik ədəbiyyatı dərinlən bilməli və duymalı - sözün tələb etdiyi musiqidən yerində, məharətlə istifadə etməlidir. Bu baxımdan Azərbaycan Dövlət Televiziyası həmişə örnək olub və olmaqdadır. Televiziyanın yarandığı gündən yetişən böyük rejissorlarımız bu günümüzdə məktəb olaraq rejissorlar nəsli hazırlamış və bu sənətkarlar bu günümüzdə də özləri məktəbə çevrilməkdədirlər.

Ramiz İsmayılov,
*Azərbaycan Televiziyası Uşaq, gənclik
və idman redaksiyasının baş rejissoru*